

## Lumír Klimeš: Idegen szavak szótára

(Slovník cizích slov)

Ritka az olyan nyelvészeti munka, amely 17 év alatt hat(!) kiadást ér meg, mert egy országban ekkorra rá az igény. Ezek közé a munkák közé tartozik Csehországban az *Idegen szavak szótára* (Slovník cizích slov, 1981., 1983., 1985., 1988., 1994., 1998.), amelyeknek az összeállítója egy magyarbarát („mad’arofil”) bohemista, a világhírű prágai Károly Egyetem (1348–) egykori diákja. Lumír Klimeš (1924–) „a Nyugat-Csehországi Egyetem tanárképző kara (Plzeň) cseh nyelv és irodalom tanszékének a professzora, a Pécselt folyó csehoktatás fáradhatatlan „patrónusa”.

A 862 lapnyi(!) terjedelmű, átdolgozott munka tanulmányozása a hazai hungarológusok számára éppúgy érdekes és izgalmas lehet, mint a kontakt nyelvészet hazai képviselői részére, de a lexikográfusok is találhatnak benne néhány újdóságot, újszerű megközelítést ilyen vagy olyan vonatkozásban. Az sem lehet közömbös, hogy vajon a bohemisztika hogyan képes áthidalni az idegen szók („Fremdwörter”) és a jövevényszók („Lehnwörter”) közötti határ „elviselhető” meghúzását a lexikográfia síkján.

Említésre méltó az is, hogy Klimeš professzor szótárterve megszületésénél olyan jeles bohemista bábáskodott, mint Vladimír Šmilauer, a Károly Egyetem neves nyelvészprofesszora, az ifjú Lumír Klimeš egykori kedvenc tanára. Az sem mellékes, hogy a 2 kötetes *Idegen szavak szótára* „akadémiai kiadása” (Akademický slovník cizích slov, Petračková, V. – Kraus, J. a kol., Praha, 1995.) ellenére is igény volt az utóbbi években – és van ma is – L. Klimeš szótárára, amint már korábban néhány ismertetés (recenzió) is megfogalmazott Csehországban:

„A szótár minden pedagógus szakkönyvtárának a része. Nem lehet olyan iskola, amelyben a tanárok ne hívják fel a diákok figyelmét erre a segédkönyvre!” – írta L. Páleníček még 1981-ben az egyik szaklap hasábjain.

A plzeňi bohemista nyelvészprofesszor, L. Klimeš munkájának az egyik elvitathatatlan értéke a precizitás, az anyaggyűjtésben megnyilvánuló hozzáértés és érzékenység, a kiterjedt nyelvismeret cseh, angol, német, orosz, szlovák stb.) mellett a „a naprakész informáltság, ami nem minden, hasonló célzatú szótárról mondható el. Ezt igazolják pl. az ilyen szavak, illetve „szócikkek”:

AIDS [ejc – ajc] (110.); IFOR [ajfór] (295.); SFOR [esfor] (705.); ECU, ecu [eki] (144.); discman [dyskmen] (126.); dealer [dýler] (102.) stb., amelyek korunk hozzánk is elért nyugati fuvallatait idézik a megfelelő konnotációkkal együtt...

Talán szerencsésebb lenne, ha a munka következő kiadása az *Idegen szavak és kifejezések szótára* címet viselné (vö. pl. Bakos József hasonló munkája legutóbbi kiadását!); ugyanis L. Klimeš szótárában rengeteg a kifejezés, a szókapcsolat és a frazeologizmus, ami az olvasót több vonatkozásban is orientálja nyelvhelyességi szempontból is:

potěmkinské/poťomkinské vesnice (594.) = Potyemkin – falvak;  
Segedínský guláš (692.) stb.

Az idegen helynevekből képzett melléknevek („adjektonimák”) közlésével nyelvművelői feladatokat is ellát a szótár, hiszen a szláv nyelvekben ez a képzési folyamat – például a magyarral vagy a némettel ellentétben – nem egyszerű, mert itt-ott változatok formájában realizálódik a norma:

Mali (afrikai állam) – maliský/malijský (455.);  
Oslo – osloský/oselský (536.) stb.

Viszont ezeknek a képződményeknek („derivátumoknak”) a kodifikálása egy „derivátum-szótár” feladata lehet(ne), amilyen pl. az orosz nyelv esetében már meg is jelent 1986-ban (Je. A. Levasov: *Szlovar prilagatyelnih ot georgaficseszkih nazvanyij*. Ismertetés róla: Hajzer Lajos: INYT, 1988/1. szám. 22–23. lap).

Csak helyeselhető, hogy a szótár „gyakorlati” állást foglal bizonyos autó – egyéb márkanevek – cseh helyesírása kérdésében is:

forman (200.); fiat / fiatka (187.); Gazik (220.); Mig (478.). Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy – hozzánk hasonlóan – minden rendben van a cseheknel pl. a mozaikszókból képzett autómárkanevek helyesírása területén:

„Osobní automobil *Fiat 125...*”; „spolujezdec z *fiatu ...*”; „Na vůz *FIAT Punto...*” / Květy, 1997 (19. 46. lap).

Viszont nem találkozunk a szótárban a *Zil* és *Vaz* típusú abbreviatúrákkal, jóllehet azok nem lehettek olyan gyakoriak és közismertek Csehországban, mint nálunk...

A L. Klimeš szótárába került „magyar” lexikai anyag meglehetősen tarka képet mutat: aldumáš (16.); beřár (64.); ěardaš (98.); ěikoš / ěikoš (98.); forint (199.); hajduk (254.); honvéd (269.); husar (273.); komondor (380.); paprikáš (548.); pengő (565.); pusta (625.)

Találkozunk a szótárban olyan képzett elemekkel is, amelyek létrejöttét magyar főnevek/melléknevek motiválhatták:

ěabajská (klobasa, 98.); husarský (273.); kořutovec (406.) =

Kossuth híve/követője; visehradský (845.).

Meg kívánjuk jegyezni, hogy a ‚Visegradská skupina’ / = visegrádi csoport / kapcsolat már a szótár 1994-es kiadásában is kodifikálásra került (692.), a ‚Visegradská trojka’ / = Lengyelország, Csehország, Magyarország / viszont a cseh sajtóban már korábban is szerepelt (vö. pl.: Rudé právo, 11. května 1992.).

A ‚segedínský guláš’-t az 1975-ben megjelent cseh akadémiai szótár (SSČ) mindkét elemnél kodifikálja / *Slovník spisovnévi češtiny...* 476. és 109. lap / ‚L. Klimeš szótára csak a melléknévi komponensnél (692.), ami bizonyára az eltérő lexikográfiai koncepcióval hozható összefüggésbe / bár ebben a kapcsolatban lényegében csak a főnévi elem a magyar/.

A közölt „magyar” vonatkozású nyelvi anyaggal kapcsolatban – többek között – az a gondolata támadhat az olvasónak, hogy vajon a felsorolt szavak egyike-másika feltétlenül idegen szó-e a cseh olvasó számára, avagy már jövevénytiszta? Néhányukat ugyanis a már említett, 1975-ös akadémiai szótár a mai cseh lexika részének tekintette:

ěardaš (56.); forint (103.); husar/husarský (128.).

Mellesleg: a magyar eredetű *guljas*, *guszar*, *csardas* főnevek az oroszban már régóta *jövevénytiszta* (Vö. pl.: A.V. Szuperanszkaja: *Udarenyje zaimstvovannih szlov v szovremennom ruszskom jazike*. M., 1968: 274., 237-238., 305.).

A cseh nyelvet tanuló külföldiek (főleg diákok) számára L. Klimeš szótára azért is értékes, mert pl. még a diákszleng legújabb elemeiből is ad izelítőt:

štace II. (770.) = státní zkouška = államvizsga;

šalabastr (762.) = svindler /csaló: „puskázó” (a vizsgán).

*Lumír Klimeš: Slovník cizích slov. 6. přepracované a doplněné vydání, SPN a.p. Praha, 1998. 862p.*